

Program d'activitad 2009 – 2012

visiuns - intenziuns - incaricas

M E S S A D I

dalla suprastanza communal a al cussegl da vischnaunca

Cuntegn

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
0. Activitad en general			
Dus temas prioritars: La renovaziun dallas structuras e la situaziun economica e finanziaria			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- Adattaziun da tuttas leschas e reglamentaziuns alla nova constituziun	2	09/10	
- Publicaziun dalla collecziun da leschas (sistem electronic)	1	2009	
- Reglament per la direcziun communal	2	09/10	
- 013 Regulativ da salarisaziun (revisiun)	2	09/10	
- 014 Regulativ davart il lungatg official communal (revisiun)	3	2012	
- Nova ulivaziun da finanzas	2	2010	
‡ <i>Disposiziuns cassadas:</i>			
- 015 Regulativ per la cumissiun da gestiun	1	2008	2009
- 018 Statuts e lescha davart la recepziun da burgheis per la vischnaunca burgheisa da Mustér	1	2008	2009
- 760 Regulativ per il survetsch da lavinas	1	2008	2008
- 761 Disposiziuns executivas davart il reglament dil survetsch da lavinas	1	2008	2008
- 910 Regulativ per il menaschi finanziel	1	2008	2008
0.1 La situaziun finanziaria ed economica	2	09/12	
0.2 Renovaziun dallas structuras politicas	2	09/10	
1. Collaboraziun intercomunala			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- Corporaziun schigentera solara da gliet Cadi: Revisiun dils statuts	1	2009	
1.1 Visiun - ina vischnaunca en Sursassiala	4		
1.2 Regiun Surselva	1		
1.3 Cussegl da cumin	1		
1.4 Conferenza dils presidents communal	1		
1.5 Uffeci funsil e civil	1	07/08	07/08
1.6 Forestalesser	1		
1.7 Scolalesser	3		
1.8 Corporaziun Pumpiers Sursassiala	1	2008	2008
1.9 Corporaziun schigentera solara da gliet Cadi	1	2009	
1.10 Sanadad - Casa da tgira Sursassiala	2	09/13	
2. Scolaziun			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- 210 Revisiun dalla lescha da scola	2	09/10	
- 211 Revisiun digl uorden disciplinar	2	09/10	
- Directivas per la direcziun da scola	2	09/10	
2.1 Reorganisaziuns necessarias	2		
2.2 Center da scolaziun e cultura	4		

Legenda: Classificaziun: 1 en execuziun ni exequiu; 2 exnum necessari; 3 previu; 4 giavischeivel

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
3. Giuventetgna - cultura e temps liber			
3.1 Premi Desertina	1		
3.2 Engaschament per la giuventetgna (localitads - SIGA)	1	2009	
3.3 Veta culturala (biblioteca populara-nums locals-beins culturals dil mistregn d'antruras)	3		
	4		
3.4 Fortezia Stalusa: Museum militar	1		
3.5 Center da sport e cultura	3		
Adattaziun dallas localitads allas novas relaziuns, niev scaldament e situaziun energetica	2	09/10	
🦋 <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- Cunvegrientscha da prestaziun individuala CSC: Revisiun	1	2009	2009
- Novas perspectives e renovaziun dils stabiliments (strategia)	2	09/10	
4. Sanadad - Casa da tgira			
🦋 <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- 460 Regulativ per il survetsch dentari da scola (revisiun)	2	09/10	
- Dretg da baghegiar Fundaziun Casa da tgira (engrondaziun)	2	10/11	
- Cunvegrientscha da prestaziun denter la vischnaunca da Mustér e la Fundaziun Casa da tgira Sursassiala	3		
- Evt. adattaziun dil statut dalla Fundaziun	4		
4.1 Casa da tgira Sursassiala			
In tema d'emprema urgenza: ⇒ Projectaziun e realisaziun entochen la fin da 2013	1	09/13	
4.2 Activitads per nos attempai (seniors)			
⇒ La vegliadetgna sco schanza	3	09/10	
⇒ Incarica ad ina grupp da lavur per eruir ils giavischs e basegns da nos attempai	4	10/11	
⇒ Mesiras: Habitadis, meisa da miezdi, partiziun da tgira ambulonta (Tagesstätte), partiziun da demenz	1		
4.3 Spitex			
5. Ovras socialas			
- Survetsch social regional: nova incarica per las vischnaucas (NFA)	2	10/11	

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
6. Traffic communal e cantunal			
✶ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- <i>Ordinaziun tier la lescha da baghegiar (cumpetenzas, taxas etc.)</i>	1	2009	
- <i>022 Regulativ davart la promoziun d'energias regenerablas (revisiun)</i>	3	10/11	
- <i>620 Lescha davart l'avertura pil traffic (cumpensaziun da parcadis)</i>	3	10/11	
- <i>Plan da cataster cun in inventari separau dalla reit da vias funsilas e forestalas</i>	1	09/10	
- <i>Revisiun dalla classificaziun da vias</i>	3	11/12	
6.1 <i>Vias cantunalas</i>			
6.1.1 <i>Via Sursilvana: Stradun cantunal (sanaziun dalla cuvrida Sontget – cruschada Vitg)</i>	2	2011	
6.1.2 <i>Via Lucmagn: Stradun cantunal (sanaziun tenor project)</i>	2	12/13	
6.1.3 <i>Mustér – Sedrun: Stradun cantunal: Realisaziun dalla davosa etappa dalla colligiazion Tscheppa-Garmischeras</i>	1	09/11	
6.1.4 <i>Pardomat – Madernal: Via da comunicaziun (sanaziun)</i>	2	10/12	
6.1.5 <i>Cavardiras: Via da comunicaziun (sanaziun – project)</i>	2	13/14	
6.1.6 <i>Pass dil Lucmagn: Sustegn dallas mesiras per garantir in'avertura permanenta</i>	4		
6.2 <i>Vias communalas</i>			
6.2.1 <i>Via Faltscharidas (preproject elaboraus)</i>	2	10/11	
6.2.2 <i>Via Bugnei (Mumpé Tujetsch): Finiziun dalla sanaziun</i>	1	08/09	
6.2.3 <i>Ulteriurs projects da vias, gruppai tenor urgenza dalla realisaziun e las pusseivladads finanzialas:</i>			
• <i>Via Peisel (naven dalla punt Val Segnas, sanaziun urgenta)</i>	2	**	
• <i>Via Cons (project avon maun)</i>	2		
• <i>Via Sogn Antoni/Cavardiras</i>	2		
• <i>Via Curtins/Segnas</i>	2		
• <i>Via Sut Vitg/Segnas</i>	2		
• <i>Via Salez/Segnas (fetg urgent, per part via da cultivaziun)</i>	2		
• <i>Via Run (fetg urgent, evtl. en cumbinaziun cun project forestal)</i>	2		
• <i>Via Sogn Gions (fetg urgent)</i>	2		
• <i>Via Gonda, naven da stizun Spar entochen Via Lucmagn (urgent per prevegnir ad ulteriurs donns)</i>	2		
• <i>Via Funs-Dado (en cumbinaziun cun Via Run)</i>	2		
• <i>Via Sogn Placi</i>	2		
** <i>La successiun dalla realisaziun sto s'adattar allas pusseivladads finanzialas</i>			

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
<i>6.3 Sendas</i>			
6.3.1 Senda Salaplauna (punt)	3	10/11	
6.3.2 Senda Muntatsch – Acletta Petschna (cuntinuaziun)	2	2010	
6.3.3 Concept general per la migliuraziun da sendas (purschida urgenta da stad)	2	09/10	
<i>6.4 Parcadis</i>			
6.4.1 Peisel, Segnas, Mumpé Tujetsch e Cavardiras (realisaziun)	2	10/13	
6.4.2 Parcadis: Signalisaziun e diever	1	09/10	
<i>6.5 Bus local (fermadas)</i>	1	08/10	
7. Ambient e planisaziun			
✦ Disposiziuns legislatorias:			
- 711 Regulativ da taxas tier la lescha davart igl allontanament e la purificaziun dallas auas (adattaziuns dallas taxas)	2	09/11	
<i>7.1 Aquaducts, dismessa e purificaziun dall'aua</i>			
7.1.1 Provediment d'aua. Ina incarica dallas corporaziuns	2	08/09	
7.1.2 Allontanament dallas auas: Concept general GEP	1	09/10	
7.1.3 Canalisaziun: Sanaziun dalla reit, en special separaziun dallas auas (begls e fontaunas)	3	08/09	
7.1.4 Canalisaziun Cavardiras (colligiazion cun la serenera Disla)	4	09/13	
7.1.5 Mumpé Medel: Colligiazion al pumpadi Fontanivas	2	10/11	
7.1.6 Serenera (Adattaziuns – tanc da lischiva)	1	08/09	
7.1.7 Adattaziuns dalla canalisaziun en connex cun sanaziuns da vias: Peisel, Faltscharidas, Cons (sanaziun urgenta cun separaziun dallas auas), Cavardiras, Via Curtins, Via Sut Vitg, Via Salez, Via Run e Via Funs-Dado, Via Sogn Gions, Via Sogn Placi, Via Lucmagn e Via Pardomat	3	**	
** <i>La successiun dalla realisaziun sto s'adattar allas pusseivladads finanzialas.</i>			
<i>7.2 Dismessa da rumians</i>			
✦ Disposiziuns legislatorias:			
- 721 Regulativ da taxas tier la lescha davart l'economisaziun dils rufids (Eventualmein adattaziuns marginalas)	2	2010	

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
7.2.1 Deponias – basegns e pusseivladads	2	2010	
7.2.2 Cumpostar	3	10/11	
<i>7.3 Santeri - adattaziuns</i>			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- 740 Lescha davart il satrar ed igl uorden santeri (revisiun parziala)	4	10/11	
- 741 Regulativ da taxas tier la lescha davart il satrar ed igl uorden santeri	3	10/11	
- Surluvrar il program da spazi	2	09/10	
<i>7.4 Planisaziun locala</i>			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- Organisaziun e disposiziuns executorias conform alla nova legislaziun	1	09/10	
- Regulativ davart la politica da terren	2	10/11	
- Reglamentaziun denter habitaziuns primaras e secundaras	2	10/11	
- Plan da zonas da prighel	3	11/12	
- Stabiliments d'ennevar (revisiun parziala dil plan da zonas da sport)	3	11/12	
7.4.1 Planisaziun d'areal (zona speciala Acla da Fontauna)	1	2009	
7.4.2 Planisaziun da quartier (Pignola – Caschuarz)	1	09/10	
7.4.3 Nova zona per indigens Caschuarz (projectaziun - procedura pil plan da quartier)	1	09/10	
7.4.4 Surluvrar ils plans da quartier existents evtl. abolir: Peisel, Sut Peisel, Casa Nauscha, Buretsch, Cuoz, Acletta vest, Acletta sid, Acletta occidental, Crest d'Acletta, Acletta sut Baseligia, Acla da Fontauna/Sax, Caschuarz, Latis, Clavaniev, Davos-Mustér, Scaletta, Carcarola, Chischliun, Ruosna, Raveras, Disla Craiers, Sum Crusch, Scantschallas.	3	2010	
7.4.5 Stan da sittar (sanaziuns)	3		
<i>7.5 Explotaziuns dallas resursas (regenerablas)</i>			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- <i>Concessiuns: Russein – Acletta - aur</i>	3		
7.5.1 Oвра Russein: Renovaziun – nova concessiun	3	09/14	
7.5.2 Val d'Acletta (Oвра electrica en cumbinaziun cun project d'ennevar)	3	09/14	
7.5.3 Explotaziun da mineralias (aur)	1	09/14	
7.5.4 Vendita dall'energia da participaziun	1	2009	

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
8. Economia			
<i>8.1 Economia, agricultura e Center sursilvan d'agricultura</i>			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- 800 Lescha d'agricultura	4	11/12	
8.1.1 Economia en general			
8.1.2 Center sursilvan d'agricultura	1	09/10	
8.1.3 Activitads per promover l'agricultura: Union purila ed autras instituziuns	4	10/11	
<i>8.2 Forestalesser</i>			
‡ <i>Disposiziuns legislatorias:</i>			
- 810 Lescha forestala (revisiun parziala)	3	2011	
- 813 Regulativ per il diever dallas vias d'uaul cun vehichels a motor	3	2011	
- Credits per ils projects 8.2.3 e 8.2.4	3		
8.2.1 Regiuvinaziun digl uaul (incarica permanenta)	3		
8.2.2 Via Caischavedra (sanaziun parziala)	1	2009	
8.2.3 La Schetga da Madernal (niev project)	3		
8.2.4 Via Run: nova sligiazion (niev project)	3		
8.2.5 Ustonzas Ruinas (Mumpé Tujetsch)- schurmetg dil stradun cantunal e dalla viafier MGB	2	10/11	
8.2.6 Lavineras (cuntuaziun)	2		
<i>8.3 Turissem - Novas destinaziuns – Visiun San Gottardo/Surselva</i>			
‡ <i>Disposiziuns regulatorias:</i>			
- 830 Lescha davart la taxa da cura e la taxa per promover il turissem			
- 840 Lescha davart ils dis da ruaus publics (revisiun parziala)	3	2010	
- 932 Lescha d'ustria (revisiun parziala)	3	2010	
8.3.1 Turissem en general: Sedrun Mustér Turissem e niev perimeter	3		
8.3.2 Zona speciala Hotel Acla da Fontauna - realisaziun	3	09/11	
8.3.3 Habitaziuns secundaras e hotellaria	3	2010	
8.3.4 Pendicularas Mustér – stabiliments d'ennevar – cooperaziuns – scola da skis	2	10/12	
8.3.5 Fontanivas – in campadi ideal	3		
8.3.6 Embellaziun dil vitg	1	09/10	

	Classificaziun	Realisaziun	
		previu	exequiu
9. Edifecis communalas			
9.1 Casa da scola nova (isolaziun)	4		
9.2 Casa communalas (sanaziun ed isolaziun)	2	09/10	
9.3 Casa da scola Disla e Segnas (diever)	4		
9.4 Menaschi tecnic Cuoz: Realisaziun	1	09/10	
9.5 Halla da stialas (niev edificis)	1	09/10	
10. Ponderaziuns finalas			
<i>Proposta</i>			

Preziau signur president

Preziadas signuras cusseglieras e preziai signurs cussegliers

L'entschatta da schaner 2009 havein nus entschiet ina nova perioda d'uffeci. Quella cuoza quater onns. Perquei eis ei necessari da dar ina nova tempra al program d'actividad. La suprastanza communal ha elaborau in niev document che duei valer sco directiva per l'actividad dallas autoritads communalas dils proxims onns. La preparaziun ei succedida en pliras sedutas, specialmein a caschun d'ina dieta da reflexiun dils 29 e 30 da mars 2009. Silsunter ei il program vegnius suttamess alla cumissiun da gestiun per preexaminaziun. En ina seduta comunabla dils 2 da zercladur 2009 eis el vegnius discussiunau ed approbaus per mauns dil cussegl da vischnaunca.

Il program d'actividad dat ina survesta dallas visiuns ed intenziuns dalla suprastanza communal sco era dallas differentas incaricas e dils impurtonts projects che vegnan ad occupar las autoritads communalas el proxim temps. Il cussegl da vischnaunca vegn supplicaus da discussiunar quei program e da proponer las midadas giavischadas sco era da tschentar prioritads.

En ina secunda fasa suonda il plan da finanzas pils onns 2009 - 2012 ed il program d'investiziun. Il program d'actividad fuorma la basa per la preparaziun dil plan da finanzas. En vesta alla situaziun finanziaria ein mo investiziuns necessarias e da grond nez per il generalesser pusseivlas.

Novs accents

Il niev program serestrenscha sin las activitads essenzialas. Nus desistin da declaraziuns detagliadas e sebasein sin il program da lavur 2009 – 2012 Visiuns – intenziuns – incaricas (messadi nr. 26 2009 – 2012) e sil rapport da gestiun 2008.

Nies motto central pil proxim avegnir secloma:

Mustér era in center, ei in center e resta in center regional.

Mustér ei da vegl enneu in center. Quei seresulta gia dall'istoria e sco capitala dalla Cadi. Quella funcziun sedat era dalla situaziun geografica sco punct da partenza per il pass dil Lucmagn e dall'Alpsu. Entras la Claustra benedictina ei Mustér in impurtont center religius cun ina gronda irradiaziun culturala sin l'entira regiun. Leutier vegn il gimnasi claustral sco center da scolaziun regional.

L'intenziun da rinforzar il center corrispunda al concept da svilup per las regiuns muntagnardas, applicaus cun success dapi decennis en Svizra. Las regiuns perifericas han mo in avegnir, sch'ei reussescha da crear centers regionals. Quei ei igl instrument per frenar la centralisaziun e fructificar las vischnauncas vischinontas. En Surselva ei Glion in impurtont center regional, Mustér in secund. Mustér sto surpender vinavon quella funcziun, sche nus vulein promover l'actividad economica, culturala e sociala sisum la Surselva. Quei ei nossa missiun e nossa responsabladad visavi la regiun.

Tier la preparaziun dil program d'actividad ei la suprastanza communal sebasada sin las suandontas consideraziuns e directivas:

Las autoritads communalas han la detscharta voluntad e la ferma intenziun:

- da seposiziunar sco center regional, per cheutras gidar ad augmentar la forza e la vitalitad dalla vischnaunca e dall'entira regiun
- da promover ed intensivar la buna collaboraziun enteifer ed ordeifer vischnaunca
- da cuntinuar cun las stentas per activar e rinforzar l'economia e cheutras procurar per bunas existenzas per nossa populaziun
- da cuntinuar cun la renovaziun dallas estructuras organisatorias, instradada cun la revisiun dalla nova constituziun communal e da simplificar las proceduras administrativas
- da cuntinuar cun la sanaziun dalla situaziun finanziala
- da realisar las disposiziuns dalla revisiun dalla planisaziun locala per instradar novas activitads
- da renovar ed engrondir la Casa da tgira Sursassiala en collaboraziun cun las vischnauncas da Sursassiala sut il tetg dalla Fundaziun
- da promover ina buna scolaziun da nossa giuventetgna e d'intensivar la collaboraziun sil sector dil scolaesser
- d'animar las activitads culturalas e sportivas e da procurar per bunas pusseivladads d'occupaziun e divertiment per nossa giuventetgna
- da cuntinuar cun la collaboraziun sil sector dil forestaesser cun las vischnauncas da Sursassiala
- da gidar a reformar las estructuras turisticas e d'intensivar la collaboraziun enteifer il territori San Gottardo e la Surselva.

La suprastanza communal e ei pertscharta che nus savein ademplir quellas incaricas e sligiar ils problems actuals e futurs mo da cuminonza ed en buna concordanza cun tuts cumpigliai. Quei ei la premissa per promover progress e prosperitad.

Sin fundament da quels principis ei il suadont program d'activitad vegnius elaboraus.

0. Activitad en general e renovaziun dallas estructuras

Era els proxims onns han *la sanaziun dallas finanzas e la renovaziun dalla casa da tgira* emprema prioritad. Da gronda impurtonza ein plinavon la cuntinuaziun dalla renovaziun dallas estructuras politicas, la realisaziun dallas intenziuns e disposiziuns dalla planisaziun locala sco era la promoziun dall'economia en general, en special dalla collaboraziun turistica cun las novas destinaziuns (San Gottardo e Surselva). Per dar damogn a quels gronds e grevs problems drova ei vinavon ina buna e constructiva collaboraziun enteifer ed ordeifer las autoritads communalas.

Nus duvrein novs impuls economics, socials e culturalis e nus lein vinavon promover la collaboraziun enteifer nossa regiun. Communablamein lein nus crear in ambient politic ch'animescha la populaziun, en special la giuventetgna, da s'engaschar per ils fatgs publics.

📌 *Disposiziuns legislatorias:*

- Adattaziun da tuttas leschas e reglamentaziuns alla nova constituziun
- Publicaziun dalla collecziun da leschas (sistem electronic)
- Reglament per la direcziun communal
- 013 Regulativ da salarisaziun (revisiun)
- 014 Regulativ davart il lungatg official communal (revisiun)
- Nova ulivaziun da finanzas

📌 *Disposiziuns cassadas:*

- 015 Regulativ per la cumissiun da gestiun
- 018 Statuts e lescha davart la recepziun da burgheis per la vischnaunca burgheisa da Mustér
- 760 Regulativ per il survetsch da lavinas
- 761 Disposiziuns executivas davart il reglament dil survetsch da lavinas
- 910 Regulativ per il menaschi finanziel

0.1 La situaziun finanziaria ed economica

La vischnaunca sto primarmein serestrenscher sin *crear in favoreivel clima per las activitads privatas*. La suprastanza communal beneventa, sche las fatschentas fan novas investiziuns ed extendan lur activitad. Ei setracta da nezegiar meglier nies potenzial. Quei ei il fundament per nova prosperitad ed era per recaltgar novas entradas per la cassa communal. Cun ils novs instruments dalla planisaziun locala lein nus dar novs impuls economics. Quei pertucca p. ex. la nova zona da mistregn a Pignola/Plaun da Diras, la zona speciala Acla da Fontauna, l'enzonaziun dil Crest d'Acletta (per promover ils stabiliments d'ennevar) e la zona per indigens a Caschuarz.

La vischnaunca interquera las pusseivladads per in meglier nez dallas resursas p. ex. l'explotaziun dall'aua (Acletta e Russein) e da mineralias.

Las autoritads communalas sestentan vinavon da simplificar las proceduras administrativas per levgiar l'activitad economica e promover novas investiziuns. Era l'administraziun publica duei vegnir dirigida ton sco pusseivel tenor criteris d'in menaschi privat.

La suprastanza communal s'occupescha vinavon intensivamein cun la problematica finanziaria. Cun la nova lescha communal da taglia sco era cun in pei da taglia per las entradas e la facultad da 120 procents e per la taglia sin schischom da 1,7 promils ein las pusseivladads fiscalas explotadas. Ussa eis ei d'examinar co quellas disposiziuns s'effectueschan.

Las pusseivladads per novas entradas serestrenschan sin eventualas adattaziuns dallas taxas per la finanziaziun speciala dall'infrastructura (quei che sto succeder cun prudientscha e precauziun), sin ina megliera vendita dall'energia da participaziun e sin igl alzament dil tscheins d'aua, previus per igl onn 2011.

Ina gronda malsegirezia caschuna la nova ulivaziun da finanzas. Las consequenzas concretas ein strusch calculablas, ston denton vegnir eruidas dil mument ch'il Cussegl grond ha approbau quei project complex.

0.2 Renovaziun dallas structuras politicas

La nova constituziun communal sco era la lescha davart ils dretgs politics fuorman la basa per ina refuorma fundamentala dallas structuras organisatorias. Entginas disposiziuns ein gia realisadas sco il regulativ da fatschentas, l'organisaziun dil Center da sport e cultura, l'organisaziun dalla Biblioteca populara, il regulativ davart il premi Desertina, l'organisaziun en seracass, la basa da Pumpiers Sursassiala etc.

Tuttas leschas e regulativs ston vegnir adattai alla nova constituziun. Quei succeda cuntinuadamein. Quella refuorma pertucca era l'organisaziun dalla lavur dalla suprastanza communal e dall'administraziun communal.

Ei sedamonda, schebein l'entira legislaziun communal duei vegnir stampada ella fuorma usitada ni sch'ins vul secuntentar cun la publicaziun electronica. Il Cantun fa actualmeins las medemas retschercas arisguard la collecziun da leschas cantunals.

Tier la lescha davart la taxa da cura e la taxa per promover il turissem ei la procedura da recuors vegnida adattada alla nova legislaziun cantunala. La suprastanza communal ei buca pli istanza da recuors.

Sin fundament dalla nova lescha davart l'organisaziun en cass da catastofas ei l'organisaziun en cass da prighel vegnida actualisada (organigrams e carnets da duers). Quellas disposiziuns remplazzan il regulativ per il survetsch da lavinas (760) e las disposiziuns executivas leutier (761).

1. Collaboraziun intercomunala

✚ *Disposiziuns legislatorias:*

- Corporaziun schigentera solara da gliet Cadi: Revisiun dils statuts

1.1 Visiun – ina vischnaunca en Sursassiala?

La collaboraziun intercomunala sto vegnir rinforzada. Las pretensiuns enviers las vischnauncas daventan pli e pli grondas. Aschibein Confederaziun sco Cantun adosseschan novas incaricas allas vischnauncas. Per dar damogn a quels pensums e per catter sliaziuns optimalas drova ei ina intensiva collaboraziun sin tuts secturs e sils differents palancaus, primarmeins denter las treis vischnauncas da Sursassiala sco era denter las ulteriuras vischnauncas vischinontas.

Sch'ins considerescha las tendenzas generalas e las midadas radicalas ell'economia, las pretensiuns augmentadas visavi las autoritads communalas, ils fastedis d'anflar persunas qualificadas e las novas pusseivladads tecnologicas ei ina tala visiun a liunga vesta tuttavia realistica. Pil mument anfla quella idea denton aunc buca l'acceptanza necessaria.

1.2 Regiun Surselva

Entras las refuormas succedidas e l'introducziun d'in *parlament regional* obtegn la Regiun Surselva aunc dapli muntada. Sco tochen dacheu cooperein nus era vinavon activameins sils differents secturs.

Nus separticpein al *Spital regional Surselva* e sperein che quel vegni incorporaus ella Regiun Surselva.

1.3 Cussegl da cumin

La posiziun dil cumin ei semidada entras la legislaziun federala. Las cumpetenzas giudizialas vegnan surdadas alla procuratura publica. Il pievel grischun ha confirmau ils 17 da matg 2009 quella midada cun l'approbaziun dalla refuorma giudiziala II. Cheutras piarda il cumin ina part considerabla da sia funcziun. Gia cun la nova constituziun cantunala ha il cumin buca pli la cumpetenza d'incassar ina taglia, aschia che las expensas ston vegnir finanziadas dallas vischnauncas. Ussa setracta ei da spetgar sin las disposiziuns dil Cantun e silsunter da sclarir co s'adattar alla nova situaziun.

Era sch'il cumin piarda sia muntada d'antruras, ston ils differents uffecis regionalis e cantunals restar vinavon ella regiun. La suprastanza communal vegn era sin quei sector a sestentar da mantener ed augmentar quels plazs da lavur.

1.4 Conferenza dils presidents communalis

La conferenza dils presidents communalis ei in forum adattau per coordinar certas activitads enteifer las siat vischnauncas dalla Cadi. Nus patertgein p. ex. alla coordinaziun dils survetschs publics, alla preparaziun communal da leschas sco era alla posiziun tier consultaziuns da leschas cantunals. La suprastanza communal beneventass ina rolla pli activa sil sector dalla coordinaziun e dalla cooperaziun.

1.5 Uffeci funsil e civil

Dapi l'entschatta digl onn 2008 ein ils *uffecis funsils dalla Cadi* fusiunai (circuit da register funsil Cadi). La sedia sesanfla a Mustér (Casa Postigliun). Cun igl emprum da schaner 2008 ha igl uffeci entschiet sia incarica. Gia dall'entschatta enneu ha igl uffeci funcziunau senza incaps. El occupescha tschun personas, da quei duas en temps parzial. Igl onn 2008 ha el liquidau 1'510 fatschentas. Da quellas pertuccan 348 ni 23% la vischnaunca da Mustér. Il quen digl emprum onn siara cun in gudogn da frs. 115'246.--. Da quel obtegn la vischnaunca da Mustér frs. 22'603.--.

Successivamein ston tuttas parcelas vegnir registradas tenor il sistem electronic (Capitasta). Dalls 5'200 parcelas ein aunc 3'850 da registrar. Quella lavur caschuna els proxims onns alla vischnaunca ina expensa da rodund in quart milliun francs.

Cun l'entschatta digl onn 2009 ein era *ils uffecis civils dalla Cadi* fusiunai (Trun), aschia che la vischnaunca ei descargada da quell'incarica. La sedia dil niev uffeci sesanfla a Trun.

1.6 Forestalessers

Gia dapi onns funcziunescha la collaboraziun sil sector dil forestalessers enteifer las vischnauncas da Sursassiala. Aschia disponan las treis vischnauncas d'ina suga communal che vegn duvrada per tagls da lenna ed auters transports. Las maschinas dils singuls menaschis vegnan nezegiadas vicendeivlamein. Il medem vala per il personal specialisau. Plinavon exista ina stretga collaboraziun tier la scolaziun dils emprendists.

En sedutas regularas dils geraus dil forestalessers, dils foresters e digl inschignier forestal regional vegnan novas pusseivladads adina puspei tematisadas. En discussiun stattan era interessants projects forestals, ch'ins savess realisar communalamein.

1.7 Scolalessers

Sil sector dil scolalessers marscha fetg bia il mument. Dad ina vart pertucca quei las midadas cuntinuadas sil sector dall'instrucziun, da l'autra vart caschuna la demografia grondas difficultads als gremis responsabels per la scola. Sche quella tendenza negativa cuntinuescha, ein cooperaziuns regionalas indispensablas. Ina lavur fatga en quei connex per l'entira Surselva muossa la necessitad d'ina collaboraziun.

1.8 Corporaziun Pumpiers Sursassiala

Ils corps da pumpiers dallas treis vischnauncas da Sursassiala ein fusiunai e la lescha da pumpiers dalla vischnaunca da Mustér revedida. La nova organisaziun funcziunescha bein.

1.9 Corporaziun schigentera solara da gliet Cadi

Sil sector dalla purificaziun dallas auas e dalla dismesa dil gliet funcziunescha la collaboraziun denter las vischnauncas gia dapi varga 10 onns. Analog allas structuras digl uffeci funsil Cadi e dalla Corporaziun da pumpiers Sursassiala han ins era cheu simplificau las structuras dall'organisaziun.

1.10 Sanadad - Casa da tgira Sursassiala

La tgira dils attempai sa vegnir sliada a moda prudenta mo a basa regionala, tonpli che la Sursassiala fuorma ina regiun da planisaziun. Quella fatschenta vegn dilucidada extendidamein sut cefra 4.1.

2. Scolaziun

Disposiziuns legislatorias:

- 210 Revisiun dalla lescha da scola
- 211 Revisiun digl uorden disciplinar
- Directivas per la direcziun da scola

La scola populara da Mustér ei semtgada per las sfidas futuras. Dalla savida dils magisters e dall'infrastuctura enneu dispora ella da tuttas premissas necessarias che vegnan pretendidas pil futur.

L'entschatta digl onn 2009 ein las vischnauncas da Mustér e da Medel secunvegnidas sin ina nova cunvegnientscha concernent il scalem superiur. Quella vala per dus onns. Gia 2010 vegn ei ad esser necessari da contrahar da niev, essend ch'igl ei da quintar che la nova ulivaziun da finanzas dil Cantun mondi en vigur l'entschatta 2011. La collaboraziun cun la vischnaunca da Medel ei secumprovada. Dapi 40 onns sesentan ils scolars da Medel bein a Mustér.

Pils proxims treis entochen tschun onns eis ei buca da quintar cun ulteriuras cooperaziuns da scalems superiurs ella Cadi. Il mument ei il diember da scolars en ina dimensiun che lubescha allas pli biaras vischnauncas da cuntinuar cun lur menaschis da scola sco entochen dacheu. En quei connex vegn denton era la nova ulivaziun da finanzas a giugar ina rolla. Sche la tendenza demografica negativa cuntinuescha, vegnan ulteriuras cooperaziuns ad esser necessarias. La vischnaunca da Mustér ei aviarta per cooperaziuns. Sco center dalla part su dalla Surselva e cun la Scola claustrala existan tuttas premissas per in center regional da scolaziun. Leutier attribuescha era l'infrastructura dil Center da sport e cultura. Tenor il meini dalla suprastanza communal fa ei senn da nezegiar l'infrastructura ch'ei avon maun. La conferenza dils presidents comunals dalla Cadi ha buca vuliu sefatschentar da models futurs per la collaboraziun dils scalems superiurs. Quei fuss stau ina schanza, surtut era per quei ch'il temps lubescha aunc da far studis e da reponderar models pusseivels per cooperaziuns.

La nova costituziun communal promova las pusseivladads d'ina collaboraziun intensiva sil sector dil scolaesser. Aschia preveda ella denter auter ch'in representant dalla vischnaunca da Medel ei legitimaus da seser el cussegl da scola da Mustér.

Dapresent sesanfla la revisiun totala dalla lescha da scola cantunala en procedura da consultaziun. Entochen miez da fenadur 2009 han ils interessai – denter quels era las vischnauncas ed ils consorzis da scola – la pusseivladad da prender posiziun. Aschilunsch che quella vegn acceptada, daventa il sistem da scola aunc pli complex. Quel sebase medemamein sin il program da scola 2010. Tenor quel duei vegnir instruiu ella tiarza classa primara igl emprem lungatg jester ed ella tschunavla gia il secund. Previda ei denton era l'integraziun cumpleina. Plaun a plaun fetgan era las structuras dil di pei ellas vischnauncas grischunas. Sequent la damonda vegnan talas ad esser necessarias. Gia oz s'audan ellas els

marcaus tier ina part dalla purschida publica. In auter punct dalla revisiun ei l'installaziun da menaders da scola, vul dir stipulaziuns per direcziuns da scola, in pass che la scola populara da Mustér ha fatg gia avon tschun onns. La vischnaunca vegn a prender posiziun tier differents puncts dalla revisiun dalla lescha da scola cantunala. In da quels pertucca ils plans dil Cantun per ina integraziun cumpleina. Ina tala vegn a caschunar allas vischnauncas considerabels cuosts supplementars.

In tec alla ga vegn era il rumantsch grischun en scola a fatschentar la vischnaunca, respectivamein la scola populara da Mustér. Gia oz applicheschan biaras scolas el Cantun il rumantsch grischun per l'instrucziun dil romontsch. Ils mieds d'instrucziun novs pil lungatg romontsch vegnan edi mo pli en rumantsch grischun, quei che sforza baul ni tard era las pli davosas scolas da far quei pass. Ei fuss giavischeivel sch'ina introducziun che vegn ad esser inevitabla, savess succeder a moda coordinada ellas vischnauncas dalla Cadi.

Il proxim temps vegnan ils organs dalla scola populara da Mustér e menar discussiuns cun la direcziun dalla scola claustrala concernent eventualas cooperaziuns. Ina emprema seduta da discussiun dalla suprastonza communal cun la rectora Geneviève Appenzeller-Combe ha giu liug. La suprastonza communal spera ch'ei reusseschi da cattar soluziuns per cooperaziun silmeins parzialas. D'ina collaboraziun dalla scola claustrala e la scola populara da Mustér savessen omisduas varts profitar. Ina tala cooperaziun fuss denton era in signal anoviars, surtut pertuccont la posiziun da Mustér sco center da scola regiunal.

2.1 Reorganisaziuns necessarias

Oriundamein era ei previu d'introducir il model C el scalem superiur da Mustér cun igl onn da scola 2009/10. Sin fundament dalla midada dil menader da scola ei il cussegl da scola allura sedecidiu da spustar quella per in onn. Quei ei vegniu communicau corrispudentamein a magisters, geniturs e scolars. Il motiv principal ei la savida dil niev menader da scola sin quei sector. El ha la cumpetenza necessaria per garantir ina buna introducziun. Igl onn da scola 2009/10 vegn fatg empremas preparativas per l'introducziun dil model C. Aschia succeda denter auter ina adattaziun dil material d'instrucziun. Per part han ils scolars gia igl onn vegnent tschun lecziuns avon miezdi. Igl onn da scola vegnent vegnan rodund 80 scolaras e scolars a visitar il scalem superiur. Ils onns suandonts vegn quei diember a sereducir, quei che pretenda segiramein era davart dils organs dalla scola da far ponderaziuns d'adattaziun dil menaschi da scola.

La scola primara vegn visitada igl onn 2009/2010 dad 89 scolaras e scolars. Las singulas classas dumbran denter 14 e 18 scolars. Sin fundament da quei diember eis ei buca pusseivel da reducir classas. Tonaton ei il diember da singulas lecziuns dalla emprema entochen la tierza classa primara vegnius reducius aschi bein sco quei ch'igl ei stau pusseivel. Pertuccadas ein lecziuns dublas stadas, pia lecziuns da roms principals nua ch'ils affons vegnevan sparti en duas gruppas. Legreivlamein ei il diember d'affons puspei carschius levamein igl onn 2008. Igl onn vargau ha la vischnaunca numnadamein nudau in diember da 20 affons.

Considerond il diember da naschietschas dils davos onns restan il diember d'affons en scoletta constants ils proxims onns. Sco tier la scola primara vegn ei buca ad esser necessari da prender cheu mesiras.

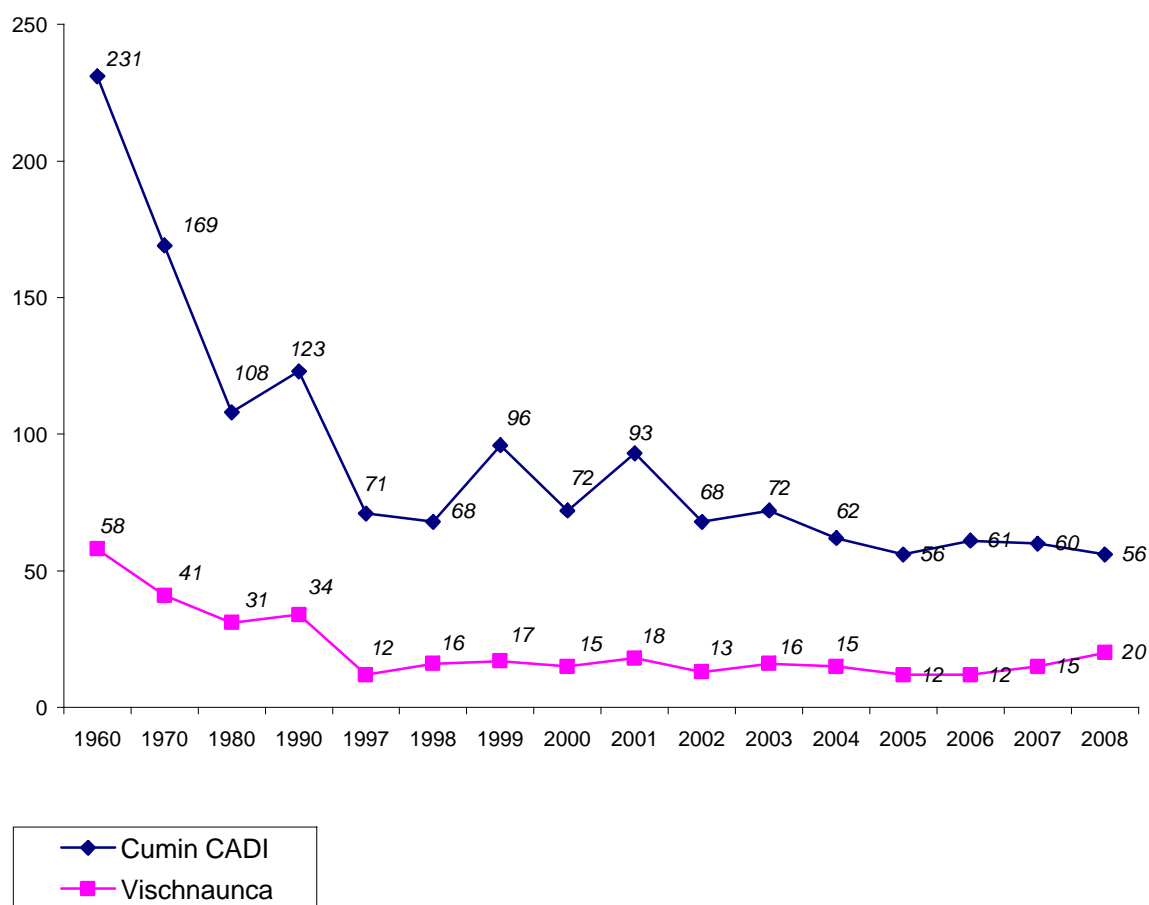
Stentas specialas pretenda l'instrucziun da romontsch e tudestg als scolars jasters.

Las duas graficas suandontas dattan ina buna survesta dil svilup dil diember da scolars e naschietschas.

- Svilup dil diember da scolars dapi 1997/98

1997/98	1998/99	2000/01	2002/03	2004/05	2006/07	2007/08	2008/09
342	318	313	286	260	252	232	214

- Diember da naschientschas dapi 1960 ella Cadi ed ella vischnaunca da Mustér

2.2 Center da scolaziun e cultura

Ina grupp da students dalla Scol'aula professiunala S. Gagl ha studiau igl onn 2007 las pusseivladads dalla vischnaunca da Mustér sil sector dalla cultura e dalla scolaziun. Il studi ch'ei avon maun ensiara differentas propostas ed ideas. Per part ein ellas gia vegnidas applicadas.

3. Giuventetgna - cultura e temps liber

3.1 Premi Desertina

Cun la revisiun dalla structura politica ei era il regulativ davart il Premi Desertina vegnius adattaus. Las autoritads communalas vulan mantener la pusseivladad d'undrar personalitads ed instituziuns meriteivlas sco era prestaziuns singularas. Quei dat alla vischnaunca la pusseivladad da honorar e renconuscher ils merets da vischinas e vischins sco era d'instituziuns sefatgas meriteivlas pil beinstar cultural sco era sil sector dil sport.

Piras personas ed organisaziuns cun merets particulars ein vegni undrai. Sin fundament dil regulativ ei la vischnaunca buca obligada da surdar mintg'onn il premi da renconuschientscha ed il premi da promoziun. La caschun persunter sto esser dada. Il premi duei esser ina distincziun per engaschis specials. Cheutras salva el sia impurtonza e stema.

3.2 Engaschament per la giuventetgna

Il local da giuventetgna el plaunterren dalla halla Cons ei secumprovaus. Dapresent survescha el en emprema lingia allas scolaras ed als scolars dil scalem superiur, respectivamein alla lavur dalla SIGA (sustener ils interess dalla giuventetgna activa).

La Regiun Surselva ha laschau elavurar in studi davart ils basegns dalla giuventetgna. Ils giavischs da quella ein fetg multifars. Cun la realisaziun dalla localitad en halla Cons sa la vischnaunca da Mustér gia ademplier in emprer giavisch en quella direcziun.

Dapresent ei ina grappa da lavur cun representants dallas vischnauncas politicas e pleivs dalla Cadi lundervi d'examinar la lavur futura dalla SIGA, respectivamein a tgi adossar quella. Il mument vegn la lavur per la giuventetgna exequida sut il tetg dalla fundaziun "Tür auf – mo vinavon". Els decuors dils proxims meins vegn ei a semussar, sche quella cooperaziun vegn cuntinuada ni sch'ins elegia ina nova fuorma da purtader.

3.3 Veta culturala

Mustér porscha ina fetg vasta activitad culturala, seigi quei entras las uniuns e societads ni era entras la vischnaunca sezza. La suprastonza communal beneventa e sustegn quellas activitads.

⇒ La Biblioteca populara

ei ina da quellas purschidas sil sector dalla scolaziun e formaziun. La vischnaunca vegn vinavon a sustener quella impurtonta instituziun culturala. Quella sa festivar uonn (2009) il giubileum da 25 onns. Persuenter ei previu ina festivitat la fin da settember 2009.

⇒ Nums locals

Pader dr. Ambros Widmer e Gregori Maissen han fatg ina gronda lavur davart ils nums locals dalla vischnaunca. La lavur ei digitalisada, ina ediziun fuss il proxim pass da quell'ovra da muntada culturala per la vischnaunca.

⇒ Beins culturals dil mistregn d'antruras

Mustér dispona aunc adina d'entgins luvratoris d'antruras. In da quels sesanfla giudem Disla. Il mulin ella casa da Giusep Beer, ei oz en possess dils fargliuns Lehmann, ei aunc existents. El stuess denton vegnir restauraus urgentamein per buca ir cumpleinamein en decadenza. Emprer discuers bilaterals cun ils possessurs han giu liug.

La scarsinaria en Gonda ei ina vera attracziun, era per il turissem. Ella ei la pli veglia scarsinaria en Svizra ch'ei aunc en funcziun. Dapi biars onns funcziuna ella cun forza electrica. Da principi fuss ei denton pusseivel da far funcziunar ella cun la forza d'aua. Quei caschunass denton aults cuosts. La scarsinaria ei en possess privat.

3.4 Fortezia Stalusa - Museum militar

La vischnaunca ha acquistau per ina summa simbolica las parts principalas dalla Fortezia Stalusa. In'unium surpren la responsabladad per il menaschi. Ella vegn ad endrizzar in museum militar en quellas localitads e procurar che la pubblicitad sappi prender investa da quei stabiliment. La vischnaunca beneventa e sustegn quella nova purschida turistica, finanziada dall'unium.

3.5 Center da sport e cultura

Adattaziun dallas localitads allas novas relaziuns, niev scaldament e situaziun energetica

‡ *Disposiziuns legislatorias:*

- Cunvegnientscha da prestaziun individuala CSC: Revisiun
- Novas perspectivas e renovaziun dils stabiliments (strategia)

Il Center da sport e cultura ei sesviluppau ad in liug da sentupada da giuven e vegl, da sportists ed adherents dalla cultura e dil divertiment. Grazia agl engaschi dad uniuns indigenas e regiunalas ei il Center da sport e cultura adina puspei in liug per occurrenzas da renum.

Il davos temps ein la suprastonza communal e la cumissiun da menaschi dil center sefatschentai dalla nova cunvegnientscha da prestaziun denter la vischnaunca ed il center. Quella ei vegnida adattada e precisada.

Per ch'il center resti actuals en sia purschida, ein novaziuns adina puspei necessarias. Il mument ha ei cunzun num da reponderar tgei diever ch'ils locals sut la halla da tennis duein haver futuramein. Plinavon duei era vegnir ponderau tgei sinergias che pudessen vegnir nezegiadas en connex cun il niev Center sursilvan d'agricultura a Salaplauna.

El decuors digl onn 2008 ein la cuschina e las combras da durmir dil tschaler per la protecziun civila vegni modernisai. Quei ei stau necessari per ch'il militar fetschi era igl avegnir regularmein diever dils indrezs. Las investiziuns vegnan denton era da bien als camps da giuvenils che genereschentan tscheccas entradas el Center da sport e cultura, sco era el commerci indigen.

Il center ei vegnius construius avon bunamein 30 onns. Per quei motiv setschenta la damonda d'ina sanaziun parziala. Necessaria ei en specialmein ina sanaziun energetica. Cumpletaus stuess il center denton era vegnir cun in ulteriur scaldament. Il scaldament sanau avon dus onns (2007) po buca producir avunda energia per tuttas localitads. Problems caschuna quei oravontut da temperaturas bassas igl unviern.

4. Sanadad - Casa da tgira

‡ *Disposiziuns legislatorias:*

- 460 Regulativ per il survetsch dentari da scola (revisiun)
- Dretg da baghegiar Fundaziun Casa da tgira (engrondaziun)
- Cunvegnientscha da prestaziun denter la vischnaunca da Mustér e la Fundaziun Casa da tgira Sursassiala
- Evt. adattaziun dil statut dalla Fundaziun

4.1 Casa da tgira

In tema d'emprema urgenza

⇒ Projectaziun e realisaziun entochen la fin da 2013

Dapi l'erecziun dalla Casa da tgira Sursassiala ei il menaschi dalla Casa Sogn Gions integraus en quella. Sco fundaziun ei la casa da tgira independenta ed ha ses agens organs.

La Fundaziun Casa da tgira Sursassiala vegn purtada dallas treis vischnauncas da Sursassiala (Medel/Lucmagn, Tujetsch e Mustér). Al cussegl da fundaziun cumpeta la survegionza suprema. El secumpona da 15 representants dalla treis vischnauncas. La survegionza directa ei adossada ad ina cumissiun da menaschi ed alla meinacasa.

Pendentia ei la damonda dalla proprietad dil sulom dalla Casa Sogn Gions. Oz ei quella dividida denter vischnaunca e fundaziun. Quella situaziun sto vegnir sliigiada cun la realisaziun dalla renovaziun dalla Casa da tgira Sursassiala (entras conceder in dretg da baghegiar per l'entira parcella alla Fundaziun).

Alla fin digl onn 2007 eis ei reussiu da catter ina cunvegrientscha denter las treis suprastonzas communalas da Sursassiala (Sursassiala fuorma tenor las directivas cantunalas ina suletta regiun da planisaziun) per ina sliigiaziun communalala per la tgira sco era il provediment adequat dallas persunas attempadas. Quei ei stau necessari, damai che la nova lescha per la tgira da malsauns, passada igl emprem da schaner 2008 en vigur, preveda neginas contribuziuns directas alla construcziun da casas da tgira. Sin fundament d'in concept communabel han las suprastonzas communalas incaricau la Fundaziun Casa da tgira Sursassiala d'inoltrar aunc egl uonn 2007 agl Uffeci cantunal da sanadad ina damonda d'engrondaziun tenor fasa I. L'istanza ei vegnida deponida ils 27 da december 2007 allas instanzas cantunalas, aschia ch'il termin critic ha saviu vegnir respectaus.

Igl onn 2008 ha la gruppa da project, installada dallas suprastonzas communalas, elaborau cun agid digl expert Reto Nick differentas variantas pusseivlas e lur consequenzas finanzialas pil menaschi futur. Quella documentaziun fuorma la basa per las decisiuns dallas instanzas communalas. La damonda centrala ei, schebein igl ei politicamein pusseivel da plazzar tut ils letgs da tgira sut in sulet tetg tenor il preproject inoltrau. Quei fuss ord different aspects la sliigiaziun ideala. Las casas d'attempai existentas savessen vegnir mantenidas conform al sistem da habitadis cun accumpignament e cun survetschs da spitex augmentai.

La varianta ideala fuss ina suletta casa per Sursassiala cun 72 letgs sut il tetg dalla Fundaziun Casa da tgira Sursassiala a Mustér (tenor il preproject inoltrau agl uffeci da sanadad dil Cantun). Quella varianta anfla buca l'acceptanza da tuttas vischnauncas (era buca en ina fuorma modificada). Aschia croda quella varianta definitivamein ed ei morta.

Consequentamein restan aunc duas pusseivladads, numnadamein:

1. *Varianta Medel - Mustér*
cun 55 letgs en Casa da tgira Sursassiala e surprida dalla responsabladad per la Tgasa Sontgaclau a Curaglia entras la Fundaziun Casa da tgira Sursassiala. La vischnaunca da Tujetsch sa realisar ils letgs da tgira (fixai el concept cantunal per la regiun da planisaziun Sursassiala) tenor ses giavischs e las necessitads politicas.
2. *Varianta minimala cun sliigiaziuns individualas*
Realisar ils 43 letgs da tgira ch'appartegnan conform alla planisaziun cantunala alla vischnaunca da Mustér, quei conform al project inoltrau (denton en fuorma reducida) ed entras la Fundaziun Casa da tgira Sursassiala (mandat ni cunvegrientscha da prestaziun). La vischnaunca da Mustér s'oblighescha da sorprendar la finanziaziun supplementara dils cuosts caschunai entras quei project. Las ulteriuras vischnauncas s'obligheschan da buca impedir la realisaziun da quei project.

La casa fuss vinavon aviarta per habitonts dallas vischnauncas vischinontas e per las medemas cundiziuns.

Per la suprastanza communalala ein en principi tuttas sliigiaziuns acceptablas e realisablas. En cass ch'igl ei denton buca pusseivel da s'unir sin ina varianta, duei la Regenza decider la repartiziun dils letgs da tgira (sco previu ella legislaziun cantunala). La vischnaunca da Mustér sto lu realisar la varianta minimala sut il tetg dalla Fundaziun Casa da tgira Sursassiala e conform al preproject suttamess ils 27 da december 2007 agl uffeci da sanadad dil cantun Grischun.

El decuors dil matg 2009 ei *ina nova varianta* vegnida tratga a strada. Quella preveda ina casa supplementara per tgira ed attempai a Sedrun. Tuttas casas duein denton star sut la direcziun dalla Fundaziun e vegnir menai comunablamein. Quei savess esser ina

pusseivladad per tuttina catter ina sliaziun communabla. Entochen la fin zercladur 2009 duei la grupp da projekt presentar - ensemen cun ils cussegladers - in niev concept.

4.2 Activitads per nos attempai (seniors)

- La vegliadetgna sco schanza

Ei dat legrevlamein differentas activitads ed iniziativas per occupar nossas senioras e nos seniors. La suprastonza communal beneventa e sustegn quellas. Ei setracta en special dil suandont:

- ⇒ Incarica ad ina grupp da lavur per eruir ils giavischs e basegns da nos attempai
- ⇒ Mesiras: Adattadas fuormas da habitadis, meisa da miezdi
- ⇒ Partiziun da tgira ambulonta, partiziun da demenz

4.3 Spitex

Spitex Cadi ei secumprovada e presta buns survetschs per nos attempai e per personas che drovan tgira. Speciala menziun mereta il survetsch da tschaveras. Quei ei in bien agid. La vischnaun sustegn quellas activitads e beneventa ina stretga collaboraziun cun la Casa da tgira Sursassiala.

5. Ovras socialas

‡ Disposiziuns legislatorias:

- *Reorganisaziuns necessarias*

El rom dalla nova ulivaziun da finanzas ha il Cussegl grond decidiu ils 21 d'avrel 2009, che las vischnauncas seigien egl avegnir responsablas pigl agid social. Quei ha per consequenza ch'ils survetschs socials regional vegnan buca pli organisai e finanziaj dil Cantun, mobein vegnan adossai allas vischnauncas. La Regenza vegn a definir las sedias dils uffecis socials en las regiuns ed il perimeter dallas vischnauncas che appartegnan a quei uffeci. En Surselva fa ei senn da surprender l'organisaziun existenta sut l'egida dalla Regiun Surselva. Sco che la nova ulivaziun da finanzas ha vigur legala, sto la restructuraziun dils survetschs socials regional succeder.

6. Traffic communal e cantunal

‡ Disposiziuns legislatorias:

- *Ordinaziun tier la lescha da baghegiar (cumpetenzas, taxas etc.)*
- *022 Regulativ davart la promoziun d'energias regenerablas (revisiun)*
- *620 Lescha davart l'avertura pil traffic (cumpensaziun da parcadis)*
- *Plan da cataster cun in inventari separau dalla reit da vias funsilas e vias agricolas*
- *Revisiun dalla classificaziun da vias*
- *Postulat Marcus Jacomet davart il manteniment da vias e sendas*

6.1 Vias cantunalas

Tenor dumbraziun automatica traversan per di pli biars autos il vitg da Mustér che a Silvaplana. Igl onn 2008 eis ei stau intrasgliauter 3575 autos a Mustér, 3526 a Silvaplana

resp. 2973 sil pass dil Gelgia. 2150 vehichels ein carrai viers Tujetsch e 998 viers Medel. Perquei ei ina migliur pli che giustificada.

6.1.1 Via Sursilvana: Stradun cantunal (sanaziun dalla cuvrida Sontget – cruschada Vitg)

La sanaziun dalla via cantunala e l'erecziun d'in niev passapei denter la *Casa Cumin* e la *Casa Postigliun* sto muort munconza da finanzas vegnir stuschada sin pli tard. La contribuziun cantunala vid passapeis ei vegnida reducida naven da 75 % sin 50 %. Entras l'introducziun dalla zona tempo 30 sin la via cantunala el center dil vitg ei il prighel vegnius sminuius.

La cuvrida fatga avon rodund 13 onns ei isada praticamein diltut. El rom d'ina sanaziun dalla via ston ins adattar il nivel dil passapei. Perquei eis ei necessari da renovar quella cuvrida igl onn 2010.

6.1.2 Via Lucmagn: Stradun cantunal (sanaziun tenor project)

Communablamein han Cantun e vischnaunca schau elaborar in studi per la sanaziun dalla Via Lucmagn. Quella prevedeva cuosts d'investiziun ella dimensiun da 4 milliuns francs. Vid quels cuosts havess la vischnaunca stuiu separticipar en connex cun conducts da provediment, passapei e cumpart (tenor lescha da vias cantunala) cun da quei dad 1.8 milliuns francs. Il studi ei vegnius surluvraus ed optimaus. Perquei ch'ei setracta d'in studi han ins desistiu d'eruir ils cuosts dalla proposta adattada.

En vesta dalla situaziun finanziaria ei ina sanaziun els proxims onns buca pusseivla.

6.1.3 Mustér – Sedrun: Stradun cantunal: Realisaziun dalla davosa etappa dalla colligiaziun (Tscheppa - Garmischeras)

Realisaziun dalla sanaziun dalla via denter *Mustér e Sedrun* a Tscheppa-Garmischeras. La colligiaziun dallas duas vischnauncas e dils vitgs ei d'eminenta impurtonza era en vesta dalla collaboraziun intercommunala.

6.1.4 Pardomat-Madernal: Via da comunicaziun (sanaziun - realisaziun)

Il project per la sanaziun dalla via dalla *Punt Gronda* entochen a Pardomat ei approbaus. Cun la realisaziun eis ei previu d'entscheiver 2010 (punt).

Per la vischnaunca eis ei impurtont da dar atenziun als conducts d'avertura a Pardomat e Madernal. Punct central dil project da sanaziun ei il remplazzament dalla punt sur il Rein.

6.1.5 Cavardiras: Via da comunicaziun (sanaziun – project)

Tenor lescha cantunala vegnan vias da comunicaziun che colligian fracziuns cun ina populaziun da sut 30 habitonts surdadas alla vischnaunca. Per quei motiv eis ei necessari da realisar quels projects ils proxims onns. Tier la via a Cavardiras ei la projectaziun en lavur.

6.1.6 Pass dil Lucmagn: Mesiras per garantir in'avertura permanenta

L'avertura dil pass Lucmagn duront igl unviern ei secumprovada ed ha giu in bien effect economic. Cun gronda satisfacziun havein nus priu enconuschientscha dalla decisiun dalla Regenza dil cantun Tessin e Grischun da tener aviert il pass duront igl entir onn. Sco las empremas experienzas muossan, sto il pass denton vegnir serraus plir dis tier grondas nevadas: quei pervia d'entgins tschancuns detg prigulus. Per dar dapli segirtad drova ei uestonzas e gallarias. Suenter la sistida dalla realisaziun dalla Porta Alpina ei il mument per presentar tals postulats ideals. La suprastonza communal spera che quei succedi els proxims onns.

6.2 Vias communalas

6.2.1 Via Faltscharidas (preproject elaboraus)

Sondaziuns dalla fundaziun han mussau che quella via dispona praticamein da negina fundaziun. Ils cuosts per la stabilisaziun ein fetg aults, aschia ch'ins sto sanar la via da maniera convenziunala. Quei duei succeder en pliras etappas.

Projects per la sanaziun ein avon maun. La procedura da perimeter savess vegnir instrada en cuort. Las calculaziuns fatgas prevedan cuosts da frs. 550'000.--. Quella via ei en in aschi schliet stan che reparaturas ein buca pli pusseivlas.

Cunquei ch'il diember da habitonts dalla fracziun da Faltscharidas survarga la quota minimala da 30 personas, fuss la cundiziun per declarar la via sco via cantunala ademplida. La suprastanza communal vegn a contrahar cun las instanzas cantunalas per mirar sche quei ei pusseivel.

6.2.2 Via Bugnei (Mumpé Tujetsch): Finiziun dalla realisaziun

La Via Bugnei (gassa) a Mumpé Tujetsch vegn realisada el decuors digl atun 2008 e la primavera 2009.

6.2.3 Ulteriurs projects da vias:

La vischnaunca ha aunc in tschuppel vias che stuessen vegnir sanadas. La situaziun finanziaria lubescha buca la realisaziun da quels postulats el decuors dils proxims quater onns. Ei setracta dallas suandontas vias, gruppada tenor urgenza dalla realisaziun:

- *Via Peisel (naven dalla punt Val Segnas, sanaziun urgent)*
- *Via Cons (project avon maun)*
- *Via Sogn Antoni/Cavardiras*
- *Via Curtins/Segnas*
- *Via Sut Vitg/Segnas*
- *Via Salez/Segnas (fetg urgent, per part via da cultivaziun)*
- *Via Run (fetg urgent, evtl. en cumbinaziun cun project forestal)*
- *Via Sogn Gions (fetg urgent)*
- *Via Gonda, naven da stizun Spar entochen Via Lucmagn (urgent per prevegnir ad ulteriurs donns)*
- *Via Funs-Dado (urgent, en cumbinaziun cun Via Run)*
- *Via Sogn Placi*

La situaziun per las singulas vias sepresenta sco suonda:

Per la sanaziun dalla *Via Cons* exista in project ch'ei vegnius remess pil mument. En connex cun la sanaziun dalla *Via Cons* ei era la sanaziun dalla canalisaziun ina necessitad. Il project preveda per la via cuosts da frs. 950'000.--.

Via Sogn Antoni/Cavardiras. Quella via ei en in miserabel stan. En connex cun la realisaziun d'in parcadi sper baselgia eis ei necessari da preveder ina sanaziun dalla via. Quei aschi bein ord motivs tecnics sco financials (sinergias) (lunghezia 139 ml).

Via Curtins/Segnas (urgent). Tenor pretensiun da privats ei la via en in aschi schliet stan ch'il diever duei haver caschunau donns vid vehichels (lunghezia 120 ml).

Via Sut Vitg/Segnas (urgent). Differentas reparaturas ils davos onns han purtau negina migliur. Ina sanaziun dalla via ei da preveder proximamein (lunghezia 65 ml).

Via Salez/Segnas (fetg urgent, per part via da cultivaziun). Quella via che colligia il stradun cun la staziun ed il vitg da Segnas ei en in miserabel stan. Fertion che la part ordeifer il vitg ei

classificada sco via da cultivaziun ei la part dil vitg classificada sco via da quartier (lunghezia eifer il vitg 180 m, via da cultivaziun 735 ml).

Via Run (fetg urgent, evtl. en cumbinaziun cun project forestal). Ina reparatura ei strusch pli pusseivla. La sanaziun da quella via duess vegnir instradada ensemen cun la sanaziun dalla Via Funs-Dado, quei era en vosta alla dismessa dallas auas sco era ad ulteriurs conducts da provediment (lunghezia 250 ml).

Via Sogn Gions (fetg urgent). La gronda part dallas reparaturas han purtau negin fretg pervia dils donns cunfinonts (lunghezia 270 ml).

Via Gonda, naven da stizun Spar entochen Via Lucmagn (urgent per prevegnir ad ulteriurs donns). Quella via ha saviu vegnir sanada avon ca. 15 onns. Usitadamein survegnan las vias communalas (motivs da cuosts) mo ina cuvrida. Il traffic grev sigl empren tschancun dalla via muossa las consequenzas. Aschinavon ch'ins vul prevegnir a pli gronds donns eis ei da preveder sigl empren tschancun ina nova cuvrida (lunghezia 145 ml).

La suprastanza comunala ponderescha da fixar ina summa annuala globala per la sanaziun dallas vias communalas.

6.3 Sendas

6.3.1 Senda Salaplauna (punt)

Il plan general da provediment/traffic preveda da construir a Salaplauna ina nova senda. Plinavon munta quella in rinforzament pil Center sursilvan d'agricultura. Quei project sa era vegnir realisau en etappas. Ils cuosts muntan tenor varianta denter frs. 250'000 e frs. 750'000. En quei connex vegn ponderau da realisar ina colligaziun per pedunzs cul Vitg (punt).

6.3.2 Cuntinuaziun cun la senda Muntatsch – Acletta Petschna

Sil tschancun denter il Crest Muntatsch ed Acletta Petschna manca aunc in tschancun dalla senda. Ina miglior da quei tschancun augmenta d'ina vart l'attractivitat dalla senda d'unviern e da l'otra vart vegness la lavur d'unviern facilitada grondamein.

6.3.3 Concept general per la migliuraziun da sendas (purschida urgenta da stad)

La reit da sendas munta ina impurtonta petga pil turissem da stad. Quei fatg pretenda in bien manteniment dallas sendas denton era in migliurament da quellas en special leu nua ch'ellas colligian cun la staziun da muntogna a Caischavedra. Ord quei motiv eis ei necessari da preparar in concept per saver optimar il manteniment e las investiziuns.

6.4 Parcadis

Enteifer la zona centrala, las zonas dil vitg e las zonas engrondidas dil vitg exista ina gronda munconza da parcadis. Bein reglan la lescha da baghegiar sco era la lescha davart l'avertura pil traffic la cumpensaziun da parcadis. La sligiazion ei denton buca cuntentevla. El rom d'ina revisiun parziala dalla lescha davart l'avertura pil traffic duei quella damonda vegnir ponderada da niev.

6.4.1 Peisel, Segnas e Cavardiras (realisaziun)

Specialmein a Segnas e Cavardiras manca in diember sufficient da parcadis. Per quei duei vegnir realisau enzacons parcadis che duein star a disposiziun alla publicitad.

6.4.2 Parcadis: Signalisaziun

Per ils parcadis publics drova ei ina reglamentaziun davart il dretg da parcar. Quei pertucca ils vitgs da Peisel, Segnas, Mumpé Tujetsch e Cavardiras. La suprastanza communal prepara in sistem adattau.

6.5 Bus local (fermadas)

Fermada a Sontget: realisaziun per motivs da segirtad. La realisaziun dil Center sursilvan d'agricultura a Salaplauna pretenda ina nova fermada pil bus en cumbinaziun cugl auto postal (cuors regular) ni cul bus local.

7. Ambient e planisaziun

✚ Disposiziuns legislatorias:

- 711 Regulativ da taxas tier la lescha davart igl allontanament e la purificaziun dallas auas (finanziaziun, adattaziuns dallas taxas)
- 721 Regulativ da taxas tier la lescha davart l'economisaziun dils rufits (eventual revisiun)

7.1 Aqueducts, dismessa e purificaziun dall'aua

Enconuschentamein cuvieran las taxas (annualas e da colligiaziun) buca ils cuosts ch'occuoran al manteniment dils implonts pigl allontanament e la purificaziun dallas auas. Consequentamein vegn ei ad esser necessari d'adattar proximamein las taxas annualas e da colligiaziun.

7.1.1 Provediment d'aua: Ina incarica dallas corporaziuns

La vischnaunca ha surdau il provediment d'aua allas corporaziuns. Las incaricas dallas corporaziuns d'aua ein francadas ella lescha davart il provediment dall'aua. Tuttina ha la suprastanza communal la surveglanza suprema, stipulada en art. 72 dalla constituziun communal. Igl onn 2008 ha la suprastanza communal incaricau ina cumissiun d'intercurir la situaziun. La tendenza demuossa che las corporaziuns d'aua pli pintgas han breigias d'ademplier lur incarica.

- *Clavaniev* ha fusiunau igl onn 2008 cun la Corporaziun d'aua Spina da vin
- *Corporaziun d'aua Cavardiras*

La radunanza generala dils 17 d'avrel 2009 ha decidiu da slijar la Corporaziun d'aua Cavardiras/Pardomat/Madernal. Consequentamein eis ei necessari d'anflar ina sligiaziun per saver garantir era el futur il provediment d'aua per las fracziuns da Cavardiras, Pardomat Dadens e Dado e per Madernal. La suprastanza communal vegn a gidar ad anflar ina sligiaziun acceptabla, quei cun agid dalla Corporaziun d'aua Spina da vin.

- *Corporaziun d'aua Mumpé Medel*

La corporaziun d'aua Mumpé Medel ha tschentau alla suprastanza communal la damonda per sustegn finanziel en connex cun las investiziuns che stattan sin rucca. El rom da quella damonda da susteniment vegn ei ad esser necessari da ponderar la situaziun da quella corporaziun resp. autras pusseivladads da collaboraziun. La corporaziun vegn ils proxims onns a stuer decider davart pliras grondas investiziuns che stattan per part en connex cun la migliuraziun dil provediment, denton era cun pretensiuns davart igl inspectorat da victualias.

7.1.2 Allontanament dallas auas: Concept general GEP

Igl actual plan general da canalisaziun datescha digl onn 1976. Las novas prescripziuns pretendan ina separaziun dallas auas. Cun ina revisiun dil plan general obtenin nus in instrument che dat la pusseivladad d'adattar la canalisaziun alla nova situaziun.

Las lavurs vid il plan da cataster ein terminadas. Actualmein ein ins lundervi da preparar il concept da deflussiun e d'examinar ils baghetgs ordeifer il territori da baghegiar. Igl uffeci da baghegiar vegn a stuer sclarir tuts objects existents ordeifer la zona da baghegiar. Quell'incarica vegn ad occupar plirs onns igl uffeci da baghegiar. La suprastonza communal ha decidu che las lavurs dil GEP seigien da terminar el decuors dalla primavera 2008. Cun quei ch'il program per evaluar ils quantums d'aua ei buca staus a disposiziun sco previu, vegnan quellas lavurs a s'entardar entochen miez la stad 2009. A basa da quella documentaziun vegn ins a decider tgei lavurs ch'ei necessarias el rom dalla fasa treis dil concept (preprojects).

7.1.3 Canalisaziun: Sanaziun dalla reit, en special separaziun dallas auas (begls e fontaunas)

En connex cul GEP han ins constatau in tschuat aua jastra (begls, aua da fontauna, drenaschas etc.) ella canalisaziun d'aua tschuffa. Igl allontanament da quell'aua ord la canalisaziun ei in'impurtonta incarica era per optimar ils cuosts da menaschi dalla serenera. Plinavon eis ei semussau che la canalisaziun ha pitiu el decuors dils onns, aschia ch'ei basegna investiziuns el futur.

El quartier Aletta sid ei vegniu entschiet cun sparter las auas. Actualmein vegnan denton omisduas canalisaziuns menadas agl ur dil quartier ella canalisaziun d'aua schubra. Cun ina nova canalisaziun per l'aua schubra egl ual d'Aletta savess il problem da capacitaad vegnir slligiaus. Ei dess ina pusseivladad da cumbinar quella canalisaziun cun la nova zona da baghegiar Crest d'Aletta e cun la zona speciala Acla da Fontauna.

7.1.4 Canalisaziun Cavardiras (colligiaziun cun la serenera da Disla)

La canalisaziun denter Cavardiras ed il Rein a Plaun Grond ei en in miserabel stan. Damai che la canalisaziun schai ordeifer la zona da baghegiar, san ins quintar cun ina contribuziun cantunala. Il GEP preveda da colligiar Cavardiras cun la serenera da Disla.

7.1.5 Mumpé Medel: Colligiaziun alla serenera Fontanivas

Igl ei previu da colligiar Mumpé Medel cun la canalisaziun a Fontanivas. Las contribuziuns cantunalas muntan a 20%. L'emprema etappa ha saviu vegnir terminada.

Ils 14 da december 2005 ha la Regenza approbau igl entir project. La suprastonza communal preveda da realisar la secunda etappa els onns 2009–2010. In tal agir vegn era beneventaus dallas instanzas cantunalas.

En connex cun la nova ulivaziun da finanzas preveda il Cantun da strihar tuttas contribuziuns vid canalisaziuns e sereneras. Actualmein astga la vischnaunca quintar cun contribuziuns cantunalas da 20% pils tschancuns ordeifer la zona da baghegiar. Quei ei il cass aschibein per Mumpé Medel (preproject avon maun) sco per Cavardiras. Omisduas canalisaziuns ein cumbinadas cun aults cuosts muort la traversada dil Rein. Igl ei per quei prudent da realisar aschi spert sco pusseivel il project da Mumpé Medel e da preparar in project per la canalisaziun da Cavardiras.

7.1.6 Serenera

Ord motivs da segirtad e per saver spargnar cuosts annuals per material da diever ei in tanc per la lischiva, che vegn utilisada per far funcziunar la nitrificaziun dalla biologia, vegnius endrizzaus. Medemamein ei in'adattaziun alla serenera principala necessaria, sche la scotga dalla nova cascharia a Salaplauna duess vegnir tractada a Raveras. Autras pli grondas

investiziuns ein pil mument buca planisadas auter che quellas per las reparaturas e remplazzaments usitai che vegnan periodicamein en rocla (midada Totem eav.).

La serenera Disla drova ils proxims onns neginas remeduras. Pintgas adattaziuns vegnan ad esser necessarias el mument nua che Mumpé Medel e Cavardiras vegnessen colligai cun las sereneras corrispudentas.

7.1.7 Adattaziuns dalla canalisaziun en connex cun sanaziuns da vias

Quella necessitad se presenta tier las suanontas vias:

Peisel, Faltscharidas, Cons (sanaziun urgenta cun separaziun dallas auas), Cavardiras, Via Curtins, Via Sut Vitg, Via Salez, Via Run e Via Funs-Dado, Via Sogn Gions, Via Sogn Placi, Via Lucmagn e Via Pardomat.

7.2 Dismessa da rumians

✚ *Disposiziuns legislatorias:*

- 721 Regulativ da taxas tier la lescha davart l'economisaziun dils rufids (eventualme in adattaziuns marginalas)

7.2.1 Deponias – basegns e pusseivladads

La vischnaunca da Mustér posseda in oreifer sistem da separar ils rumians a Raveras, dil qual la populaziun fa stediamein diever cun cumpleina cuntentientscha e satisfacziun.

Il plan directiv regional sco era la strategia cantunala lubeschan buca novas deponias. Il material da scavament per la surbaghegiada dil Hotel Acla da Fontauna sa vegnir deponius a Val Heiser ed a Prau.

Suenter che la sligiazion a Vella ha fatg naufragi ein ins vinavon lundervi da tschercar ina sligiazion regiunala pils rumians da cuschina (gas da bio). Cheutras savessen ils cuosts per la dismessa da quellas restonzas vegnir sbassai.

En connex cun la revisiun dalla planisaziun locala pretenda il Cantun che la deponia a Truatscha vegni serrada e recultivada. Quella ei praticamein gia emplenida. Ei drova denton novas soluziuns per la zona d'exploitaziun e da deponer.

7.2.2 Cumpostar

Il davos temps han ils quantums priu dimensiuns immensas. La vischnaunca vegn a stuer encurir ina sligiazion pil plaz a Brulf. Las finanzas communalas camondan denton autras prioritads.

7.3 Santeri - adattaziuns

✚ *Disposiziuns legislatorias:*

- 740 Lescha davart il satrar ed igl uorden santeri (revisiun parziala) - *Eventualme in adattar la lescha da satrar – cuoz fossas*
- 741 Regulativ da taxas tier la lescha davart il satrar ed igl uorden santeri

Il spazi disponibel ei sereducius marcantamein. Schegie ch'ei exista dapi 2005 in plaz per urnas, vegn quella pusseivladad strusch duvrada. Gest tenor il diember da mortoris, vegn ins sil pli tard 2011 a stuer reponderar la situaziun.

Plinavon fa era la seiv dil santeri buca gest la megliera pareta. Offertas per migliurar la situaziun ein avon maun.

7.4. Planisaziun locala

‡ Disposiziuns legislatorias:

- Organisaziun e disposiziuns executorias conform alla nova legislaziun
- Regulativ davart la politica da terren (art. 3 LB)
- Reglamentaziun denter habitaziuns primaras e secundaras (art. 54 LB)
- Plan da zonas da prighel
- Stabiliments d'ennevar (revisiun parziala dil plan da zonas da sport)
- Revisiun dalla classificaziun dallas vias
- Separaziun dallas vias forestalas e dallas vias funsilas

La Regenza grischuna ha approbau ils 26 da matg 2009 la revisiun totala dalla planisaziun locala cun entginas resalvas ed incaricas supplementaras. Quei pretenda ina nova reglamentaziun dallas proceduras e dallas cumpetenzas sco era ina nova pratica. Ultra da quei settracta ei da realisar las disposiziuns dalla planisaziun locala.

En connex cun la revisiun dalla lescha da baghegiar duein aschi lunsch sco pusseivel las proceduras vegnir simplificadas. En in'ordinaziun tier la lescha da baghegiar duei la delegaziun dallas cumpetenzas vegnir reglada, sco era il regulativ da taxas.

7.4.1 Planisaziun d'areal (zona speciala Acla da Fontauna)

Las lavurs sespleigan en collaboraziun denter igl architect dils investurs, la planisadra ed igl uffeci da baghegiar. El decuors dalla stad 2009 duess la planisaziun esser preparada per la publicaziun. Silsuenter sto quei document vegnir suttamess alla Regenza per approbaziun. Quei ei la cundiziun per saver conceder ina lubientscha da baghegiar.

7.4.2 Planisaziun da quartier (Pignola – Plaun da Diras)

El niev plan da zonas ei ina pli gronda surfatscha reservada per in niev menaschi da producziun. Quei terren ei gia segiraus per in prezi raschuneivel. Per accelerar las proceuras ei la planisaziun da quartier gia instrada, quei era per anflar ina cunvegientscha cun in recurrent el rom dall'approbaziun dalla planisaziun locala.

Las autoritads communalas fan tut il pusseivel per ch'il plan da quartier Pignola sappi vegnir approbaus ton pli spert e l'investiziun privata previda realisada senza retardament.

7.4.3 Nova zona per indigens a Caschuarz (projectaziun - planisaziun da quartier)

La suprastonza communal quenta che la Regenza approbeschi la midada dil plan da zonas. En quei cass vegnan la planisaziun da quartier sco era las prescripziuns d'utilisaziun per il diever per habitaziuns primaras instradadas ladinamein. El rom dalla planisaziun da quartier vegn ins ad instradar ina concurrenza d'architectura.

7.4.4 Surluvrar ils plans da quartier existents evtl. abolir

Entras ils novs plans zonals e las novas prescripziuns dalla lescha da baghegiar eis ei necessari da surluvrar ni abolir ils suandonts plans da quartier:

Peisel, Sut Peisel, Casa Nauscha, Buretsch, Cuoz, Acletta vest, Acletta sid, Acletta occidental, Crest d'Acletta, Acletta sut Baselgia, Acla da Fontauna/Sax, Caschuarz, Latis, Clavaniev, Davos-Mustér, Scaletta, Carcarola, Chischliun, Ruosna, Raveras, Disla Craiers, Sum Crusch, Scantschallas.

7.4.5 Stan da sittar (sanaziuns)

Il stan da sittar a Sars fa stupenta paret. Per il tir obligatori da 300 exista ina cuvegna cun Tujetsch.

Sin basa da legislaziuns federalas ston quels indrezs a Sedrun vegnir sanai (tschaffaballas e terren contaminau). Ella cuvegna existenta denter las duas vischnauncas e las uniuns da tir da Mustér e Tujetsch ei prevediu da reparter ulivamein ils cuosts per sanaziuns. Sin basa d'ina intervenziun parlamentara federala ston quellas reparaturas pér vegnir fatgas entochen igl onn 2012. Gest tenor il svilup sin quei sector san ins eventualmein era sperar da buca stuer far enzatgei en caussa.

7.5 Explotaziuns dallas resursas (regenerablas)

✚ Disposiziuns legislatorias:

- Concessiuns: Russein – Acletta - aur

7.5.1 Ovra Russein: Renovaziun dalla concessiun

Igl onn 1947 ei l'Ovra hidraulica Russein vegnida baghegiada. La concessiun croda igl onn 2027. Per sclarir ad uras quella situaziun (renovaziun anticipada dalla concessiun) han la Hydro Surselva SA e las vischnauncas da Sumvitg e Mustér fundau in consorzi da studi Russein. L'intenziun ei d'optimar l'ovra hidraulica existenta (lag da fermada Barcuns) e d'intercurir sch'ins savesss tchaffar uals laterals. Gest tenor varianta eis ei pusseivel d'augmentar la capaciad da 11.8 MW a 17 entochen 23 MW. La produenziun annuala savess vegnir augmentada intraglauter da 52 GWh a 65 entochen 80 GWh. Ils cuosts d'investiziun dall'engrondaziun prevedida ein schazegiai cun 65 entochen 90 milliuns francs. La vischnaunca da Mustér surpren in procent dils cuosts dils studis per eruir, schebein il project ei realisabels. Entochen la fin da 2010 duei la documentaziun per inoltrar la damonda dalla renovaziun dalla concessiun esser semtgada. En cass d'ina decisiun positiva setracta ei lu da fixar las quotas da participaziun al project. Aschinavon che l'ovra previda vegness realisada, savess la vischnaunca quintar cun in considerabel augment dallas entradas annualas visavi la situaziun actuala.

7.5.2 Val d'Acletta (Ovra electrica e cumbinaziun cun il project d'ennevar)

Gia dapi onns s'occupeschan las Pendericas Mustér SA e la suprastonza communal cun la pusseivladad d'ereger in'ovra hidraulica en connex cun in project d'ennevar. Las empremas sondaziuns han mussau, ch'ina tschaffada a Gendusas ei ord vesta economica buca rendeivla. Tenor in studi dalla Rätia Energie ei ina tschaffada digl ual d'Acletta (eventualmein era da Clavaniev) fetg interessanta. Quellas pusseivladads vegnan ussa intercuretgas comunablamein (RE e vischnaunca). Aschinavon ch'ins sa far diever dalla promoziun federala (Energieeinspeisevergütung KEV), dess ei ina fatschenta rendeivla. En cass d'ina realisaziun ei ina participaziun substanziunala dalla vischnaunca indicada.

El medem mument vegn era sondau, tgei sinergias ch'ei dat cun ils stabiliments da far neiv.

7.5.3 Explotaziuns da mineralias

Gia avon dus decennis ha ina grupp d'investurs sondau las pusseivladads d'ina explotaziun da mineralias (aur). 2007 ei ina nova grupp s'annunziada. Sin fundament da quei interess han las vischnauncas da Sumvitg, Medel e Mustér elaborau ina lescha specifica (Bergbaugesetz). L'entschatta digl onn 2009 ha ina grupp canadese (Murray Brook Minerals Ltd) cumprau la firma existenta (MinAlp). El ha l'intenziun d'investar els proxims tschun onns da quei da 3.5 milliuns francs per exploraziun. La suprastonza communal sustegn quei

project e segida a procurar las concessiuns necessarias per in'explotaziun. La lubientscha per far exploraziuns duei vegnir prolungida entochen igl onn 2015.

7.5.4 Vendita dall'energia da participaziun

La vischnaunca ha il dretg sin energia gratuita ed energia da participaziun (ORA). Entras la liberalisaziun dalla fiera d'energia survegn quella energia in'otra valeta. Dapi dus onns cuoran las contractivas per anflar la sligiazion la pli adattada. La decisiun sto curdar el decuors dalla stad 2009. Nus quintein cun ina pulita entrada supplementara.

8. Economia

8.1 Economia, agricultura e Center sursilvan d'agricultura

📌 *Disposiziuns legislatorias:*
- *800 Lescha d'agricultura*

8.1.1 Economia en general

L'economia ha da present fastedis. Tonpli sustegn la suprastanza communal cun tutta fervur las activitads economicas e las stentas per mantener e crear novs pusseivladads d'existenzas en nossas regiuns muntagnardas. In bien instrument leutier ei la nova planisaziun locala. Las autoritads communals speran che quella detti novs impuls. Quei succeda en emprema lingia cun las novas zonas da mistregn. Las cundiziuns fetg favoreivlas duessan animar e levgiar a nossas interpresas da s'ingrondir e d'investar. Speciala atenziun meretan ils menaschis pigns e mediochers (KMU-Betriebe). Nus sperein ch'els possien resister allas tendenzas recessivas.

Ina excellenta occasiun per mussar las prestaziuns ed ils products da nossas fatschentas ei mintgamai l'EX. Nus sperein che quella fiera regionala vegni mantenida. Era las differentas organisaziuns meretan nies sustegn sco per ex. l'Uniun da commerci e professiun.

Ina sparta centrala ei il turissem, che vegn dilucidaus sut cefra 8.3.

8.1.2 Center sursilvan d'agricultura

En connex cun la reconstrucziun dalla stalla dalla Claustra a Salaplauna eis ei vegniu elaborau in concept per crear in Center sursilvan d'agricultura (CSA). Quel preveda ina cascharia regionala, ina passarella pils visitaders dalla stalla sco era ina localitad per l'administraziun dil CSA. Ultra da quei vegn integrau il project "Aventura d'alp Crap ner" (purschidas en connex cun in menaschi d'alp) e l'engrondaziun dil menaschi dalla Destillaria Candinas a Surrein. Il CSA vegn menaus en fuorma d'ina uniun, ch'ei responsabla per inoltrar e coordinar la realisaziun dils differents projects. Il project per in Center sursilvan d'agricultura ei classificaus sco project da pilot da muntada naziunala. Perquei sustegnan Cantun e Confederaziun quell'iniziativa cun considerablas contribuziuns als cuosts d'investiziun, sco era ell'emprema fasa als cuosts da menaschi. In meinafatschenta ei incaricaus da coordinar e da vender las differentas purschidas.

La suprastanza communal beneventa e sustegn quella iniziativa. Ella arva novas perspectivas per in attractiv center regional da gronda muntada aschibein per l'agricultura sco era per las activitads turisticas e sportivas.

8.1.3 Activitads per promover l'agricultura: Uniun purila ed autras instituziuns

La vischnaunca beneventa e promova mesiras en favur dil puresser sco la migliuraziun dil fons e la vendita da products indigens. Ella sustegn las activitads dall'uniun purila e d'autras

instituziuns che promovon l'enconuschientscha dalla lavur dil pur e da sia impurtonza per la vischnaunca e per la regiun.

8.2 Forestalesser

✦ *Disposiziuns legislatorias:*

- 810 Lescha forestala (revisiun parziala)
- 813 Regulativ per il diever dallas vias d'uaul cun vehichels a motor
- Credits per ils projects 8.2.3 e 8.2.4

8.2.1 Regiuvinaziun digl uaul (ina incarica permanenta)

La regiuvinaziun ei ina part integrala dalla lavur dil forstalesser. Ella succeda en connex cun tagls da lenna, mo era leu nua ch'igl orcan Vivian ha caschunau grond donns.

8.2.2 Via Caischavedra (sanaziun parziala)

Il project forestal integral ei ius a fin cun 2008. Igl onn 2009 ei previu da sanar parzialmein la via forestala che meina a Caischavedra sur Cavardiras sco era d'exequir lavurs da manteniment vid las lavineras ella Val Clavaniev. Sin fundament dil slargament dalla via a Caischavedra vegn ei ad esser pusseivel da far igl avegnir transports da lenna cun vehichels grevs.

8.2.3 La Schetga da Madernal

El territori dalla Schetga da Madernal ha ei dau plirs incaps ils davos onns cun crappa en moviment. Per part ei quella ruclada entochen sin via e sin il trassé dalla viafier. Per quei motiv ein igl uffeci d'uaul e la vischnaunca sedecidi da laschar elavurar in project per in access el territori, sco era per in project da protecziun per via e viafier. El decuors da 2009 duess il preproject esser avon maun.

Igl ei previu d'arver la Schetga da Madernal cun ina via cun ina lunghezza da rodund 1,5 km. Cheutras vegn ei ad esser pusseivel da raccoltar igl avegnir la lenna cun maschinas e quei a moda pli favoreivla che da stuer sgular cun quella. Sin fundament dallas calculaziuns fatgas sa vegnir raccoltau cheu ils proxims 40 onns rodund 14'500 meters cubic lenna. Ultra dalla via sto vegnir realisau cheu reits d'itschal per proteger via e viafier d'ulteriura crappa en moviment.

8.2.4 Via Run: nova sligiazium

La via Run caschuna fastedis alla vischnaunca dapi enzacons onns. La via meina atras il quartier da Latis. Cheu e sin ina gronda part digl entir tschancun eis ella fetg stretga. Slargar ella per saver carrar silsunter cun maschinas grondas ei fetg car ed en plirs loghens era problematic. Ultra da quei stuess vegnir fatg in acquist da terren en plirs loghens.

Sin fundament da quella problematica han igl uffeci d'uaul e la vischnaunca fatg ponderaziuns per alternativas. Igl ei semussau ch'ina nova colligiazium dalla Val s. Placi entochen el contuorn dalla Fuortga ei buca pusseivla, essend ch'ella fuss memia teissa. Dapresent vegn luvrau vid ina nova varianta cun ina via forestala nova naven da Pardi, Val Clavaniev entochen en la via existenta. Quella via nova lubess il traffic cun maschinas pli grondas ed ultra da quei savess in niev territori per la raccolta da lenna vegnir aviarts. Il potenzial da lenna da nez en quei territori importa 72'000 meters cubic. Tenor il prestudi havess la via forestala nova ina lunghezza da rodund 8 km. Ella menass sil tschancun dalla Val da Cuoz – Segnas – Pardi – Crap furau – Fistatg lartg – Bletschs. Cun in bratsch supplementar da rodund 350 meters fuss ei medmemein pusseivel da procurar per ina megliera avertura digl uaul el contuorn dalla Val Segnas.

8.2.5 Ustonzas Ruinas (Mumpé Tujetsch)

El territori dallas Ruinas al cunfin dalla vischnaunca da Mustér e Tujetsch ei differenta crappa vegnida a val ils davos onns. Igl ei necessari da realisar cheu dustonzas. Emprems sedutas cun igl uffeci d'uaul han giu liug, medemamein era cun representants dalla Viafier Matterhorn Gottard e digl Uffeci da construcziun bassa dil cantun Grischun concernent la finanziaziun.

8.2.6 Lavineras

Igl uffeci d'uaul sefatschenta d'ina ulteriura etappa da construcziun da lavineras ella Val Clavianev. Quella ei necessaria per cumpletar las lavineras erigidas ed aschia da procurar per aunc dapli segirtad el contuorn da Funs e Clavianev. Ils proxims onns vegn ei ad esser necessari da mantener e sanar parzialmein las lavineras erigidas el decuors dils davos quater decennis.

8.3 Turissem - Novas destinaziuns – Visiun San Gottardo/Surselva

✚ *Disposiziuns regulatorias.*

- 830 Lescha davart la taxa da cura e la taxa per promover il turissem
- 840 Lescha davart ils dis da ruaus publics (revisiun parziala)
- 932 Lescha d'ustria (revisiun parziala)
- KTA (Kantonale Tourismusabgabe)

En connex cun la Porta Alpina ha il cussegl federal recumandau d'instradar *ina nova collaboraziun el territori dil San Gottardo*. Las Regenzas dils quater cantuns, Grischun, Uri, Valleis e Tessin, han documentau la ferma voluntad da realisar ina tala collaboraziun e da nezegiar comunablamein il grond potenzial. Cf. rapport "San Gottardo: Das Herz der Alpen im Zentrum Europas".

Il project il pli interessant ei *il ressort turistic d'Andermatt* (Samih Sawiris), denton era numerusas ulteriuras purschidas. Ussa setracta ei da coordinar e da nezegiar quei potenzial e da crear buns products. Leutier drova ein *ina marca* carmalonta (San Gottardo) ed ina organizaziun da marketing e da distribuziun. En mintga cass ha la regiun San Gottardo la schanza da daventar la regiun da model tenor la nova politica regionala. La vischnaunca da Mustér separticipescha cun 33'500 francs al program da realisaziun tenor la nova politica regionala (Umsetzungsprogramm NRP).

Ei cunvegn era d'integrar *l'avertura invernala dil Lucmagn* el concept San Gottardo, pertgei da cuminonza eis ei pli tgunsch d'obtener il sustegn da Cantun e Confederaziun per las considerablas investiziuns, necessarias per garantir la segirtad dalla via.

Las estructuras turisticas ston vegnir reorganizadas. La destinaziun Mustér Sedrun resta ina unitad zTO (zukünftige Tourismusorganisation). Nus sperein che las vischnauncas vischinontas, en emprema lingia Medel, Sumvitg e Trun, separticipeschien a quella cuminonza regionala. Tenor il principi dalla geometria variabla lein nus nezegiar las sinergias cun cooperar cun la nova destinaziun San Gottardo sco era cun la regiun Surselva, leu nua che quei ei prudent (Project Quattro).

8.3.1 Turissem en general (Sedrun Mustér Turissem e niev perimeter)

L'organizaziun turistica ei secumprovada. A vesta dallas refuormas previdas, fuss ei d'avantatg, sch'era las vischnaunca vischinontas seligiassen. Quei dess ina pli grond peisa silla fiera nazionala.

Sedrun Mustér Turissem ei separticipaus cun agid dallas duas vischnauncas al project "Enjoy Switzerland" - "Beinvegni en Svizra". Quel ha purtau in bien resultat ed ei ussa terminaus. Cheutras ei il fundament per las pretensiuns futuras dalla destinaziun Disentis Sedrun

tschentaus. La suprastanza communal sustegn vinavon ils projects che s'erresultan da quella acziun.

8.3.2 Zona speciala Hotel Acla da Fontauna - realisaziun

Ina grupp d'investurs ha giu projectau e planisau la sanaziun e l'adattaziun dil hotel. Il cussegl da vischnaunca ed il pievel han sut il tetel "promoziun dall'economia" decidu ina contribuziun dad in milliun francs vid quei project (2006). Quella idea ei buca vegnida realisada.

Entras la revisiun dalla planisaziun locala dat ei ina zona speciala "Acla da Fontauna" che porscha grondas libertads per ina surbaghegiada generusa. Per reactivar il Hotel Acla da Fontauna, serraus dapi onns, ei la zona vegnida engrondida entras la parcella vischinonta (nr. 1339) dallas Pendicularas Mustér SA cun ina surfatscha da 4'000 m². La vischnaunca ha segirau quella entras in dretg da cumpra cun la societad. Aschia dat ei in areal fetg attractiv per in project turistic. Dapi liung temps cuoran intensivias contractivas cun investurs ed ins ha bunas speranzas d'anflar ina sligiaziun. El decuors dil zercladur 2009 vegn ina societad fundada ed in contract da precumpra per igl areal signaus.

8.3.3 Habitaziuns secundaras e hotellaria

Il Cantun pretenda disposiziuns per reglar, resp. limitar habitaziuns secundaras. Ina proposta concreta ei en consultaziun. La suprastanza communal interquera la situaziun e tscherca ina sligiaziun acceptabla per nossas relaziuns.

In edifices turistic da gronda muntada economica ei il Hotel Disentiserhof. Ils davos onns ha ei dau midadas da proprietad e dil concept. Cun grond interess persequitein nus il decuors da quei stabiliment, beinsavend che la vischnaunca ha negina pussaivladad d'intervegnir.

8.3.4 Pendicularas Mustér – stabiliments d'ennevar – cooperaziuns – scola da skis

Las Pendicularas Mustér SA ein in factur da gronda impurtonza per il turissem. La societad ei bein consolidada ed ha in ferm fundament finanziel.

Dapi liung temps s'occupan las pendicularas era cun in project per in indrez d'ennevar. In tal ei necessari per garantir la segirtad da neiv, surtut all'entschatta digl unviern. En quei connex vegn examinau l'idea per in indrez d'ennevar cumbinaus cun in'ovra per la produziun d'energia.

Per motivs finanziels sa la vischnaunca buca conceder ina contribuziun en fuorma da daners. Per quei havein nus anflau ina sligiaziun ideala cun enzonar entgins suloms. Ina cumpart dalla plivaleta da quei terren enzonau da neiv vegn considerata sco contribuziun communal (frs. 810'000.--) als stabiliments d'ennevar ni per autras investiziuns. Quella soluziun ei francada en ina cunvegnientscha denter la vischnaunca e las Pendicularas Mustér SA, approbada dil cussegl da vischnaunca.

La suprastanza communal beneventa quellas novaziuns e spera ch'ei reusseschi d'anflar ina cooperaziun davart ina cuminonza da tariffas.

Era cun la *scola da skis* ei la collaboraziun vegnida intensivada. Sin basa dad ina cunvegna da treis scalems vul ins s'avischinar in a l'auter per aunc saver vender meglier nossa destinaziun turistica invernala. La scola da skis ei pil mument vidlunder da refrestgentar sia marca entras ina midada da num (Schneesportschule) ed adattaziuns vid logos ed apparientscha generala.

8.3.5 Fontanivas – in campadi ideal

Fontanivas ei in campadi ideal cun ina purschida fetg varionta. Cun las adattaziuns dil baghetg dil stan vegl da sittar vegn l'infrastructura aunc migliurada. Ultra da quei eis ei

previu ulteriurs indrezs da giug e da recreaziun, ch'augmentan l'attracziun. Quei scazi lein nus mantener e promover en sia originalitad.

8.3.6 Embellaziun dil Vitg/Nova cumparsa/Concurrenza d'ideas

Ina biala cumparsa da vitg e cuntrada ei da gronda muntada per l'attractivitat da nossa vischnaunca e da nossa regiun. All'entschatta era ei previu da reponderar la cumparsa dalla staziun e siu contuorn. L'arrivada a Mustér duei vegnir pli simpatica, quei el rom dil project Beinvegni en Svizra. Igl ei semussau che quella lavur sa succeder mo en cumbinaziun cugl entir vitg. La suprastanza communal ha incaricau ina cumissiun speciala cun quella lavur. Ella vegn a cuntinuar sia incarica el decuors digl onn 2009. Cun quella iniziativa sperein nus da saver dar ina nova tempra ed ina biala cumparsa a nies vitg.

9. Edifecis communalis

9.1 Casa da scola nova (isolaziun)

Vid il baghetg dalla casa da scola nova, ch'ei vegnius construius igl onn 1980/81, semuossa ina emprema necessitad da sanaziun. Gestamein las finiastras ed ils elements da lenn, che cunfineschan cun ils mirs, han munconzas. En connex cun mesiraziuns cun ina camera da calira ei semussau, che fetg bia energia va a piarder en quei baghetg. En ina emprema fasa d'in project stuess in studi davart la sanaziun parziala vegnir exequius.

Plazza da scola: La piazza da scola ei en in miserabel stan. Ina sanaziun ei necessaria. In problem ein ils mirs sin plaz-scola.

9.2 Casa communal (sanaziun ed isolaziun)

Ina sanaziun dallas fatschadas e dallas finiastras ei per motivs energetics e dalla cumparsa pli che necessaria. Ina sanaziun migliurass la cumparsa dalla casa e reducess a moda marcanta ils cuosts energetics e consequentamein ils cuosts da menaschi.

9.3 Casa da scola Disla e Segnas: Diever

Dapi biars onns vegnan las casas da scola da Segnas e Disla buca pli duvradas per intents da scolaziun. Ellas caschunan aschia mo cuosts. Perquei eis ei necessari da studegiar tgei che duei succeder el futur cun quellas casas.

9.4 Menaschi tecnic Cuoz: Realisaziun

Ils 28 da settember 2008 han las votantas ed ils votants concediu in credit da frs. 355'000.-- per endrizzar egl edifeci militar a Cuoz-Sut in center communal d'infrastructura. Cun quella decisiun eis ei pusseivel da nezegiar meglier las sinergias denter ils differents survetschs technics ed il corp da pumpiers.

9.5 Halla da stialas

En connex cun il niev menaschi tecnic a Cuoz eis ei previu d'ereger el liug dalla Baracca verda ina nova halla da stialas. Il diever da lenna sco materia da producir energia crescha. Quei vala era per las stialas. Igl ei da quintar ch'ei detti ils proxims onns ulteriurs menaschis cun scaldaments da stialas. Las stialas ensiaran ina nova pusseivladad da lavur per la gruppa dil menaschi tecnic.

10. Ponderaziuns finalas

Sin fundament dalla situaziun finanziaria sto la vischnaunca d'ina vart tschercar novas entradas e da l'autra vart reducir las expensas. Igl ei buca pusseivel da far grondas investiziuns. L'infrastructura ei da mantener e da completar tenor basegns. Nus stuein fixar prioritads e seconcentrar sigl essenzial.

La suprastonza communal supplichescha il cussegl da vischnaunca da prender enconuschientscha da quei program.

Proposta

Sebasond sin las expectoraziuns precedentas

p r o p o n a

la suprastonza communal al cussegl da vischnaunca da prender enconuschientscha:

- dil program d'activitad 2009 - 2012.

Suprastonza communal Disentis/Mustér

Il president:

Il canzlist:

Dr. Dumeni Columberg

Andri Hendry

Disentis/Mustér, ils 8 da zercladur 2009

O:\Daten\Winword\Cuss\Messadis\Mess09-12\me0906.doc